

férés kapcsán hangsúlyozza az intézményi repozitóriumok fontosságát. Megfogalmazza, hogy a nyílt hozzáférés megvalósítása a tudományos folyóiratkiadás reformját jelenti.

Végül tárgyalja a licenceket és konzorciumokat, megjegyzi, hogy sok külföldi könyvtárban ezek kezelése már főállású munkavégzést igényel, ami a hazai könyvtárakban még nem jellemző. Említi az EISZ-t, az EBSCO-t, mint országos licenpcéldákat, bár ezek csak szolgáltatásokat jelentenek a könyvtáraknak, licenclési feladatokat nem. A terhek megosztásának megoldására a konzorciumot javasolja, felsorolja a konzorciumok típusait, feladatait, az együttműködés lényegét, előnyeit, hátrányait.

A zárófejezetben összefoglal még néhány fontos témát: hivatkozások az elektronikus dokumentumokra, blogok, RSS.

Érdekes és hasznos megoldás, hogy a fejezetek végén elhelyezett kérdésekkel néhány alapvető gondolatba sűríti a témát. Felteszi a kérdést, ezzel gondolkodásra készíti az olvasót, majd a kérdésre adott válasz ellenőrzéséhez megadja azt a fejezetszámot, ahol a helyes válasz megtalálható. Digitális formában mindez egy kattintással megoldható.

Koltay Tibor értékes, élvezhető, érthető, átlátható, logikus felépítésű munkája méltó arra, hogy a jövő könyvtáros nemzedékei irodalomként és tananyagként forgassák. Tudásukat elmélyítve a változásokkal és kihívásokkal teli információs társadalom felkészültebb könyvtárosaivá vagy információbrókereivé válhatnak.

Bujdosóné Dani Erzsébet
(Szabó Károly Városi Könyvtár, Nagykőrös)

Az Európai Könyvtár – ledönteni a használhatóság korlátait

Az Európai Könyvtár (*The European Library* = TEL, www.TheEuropeanLibrary.org) egy, a tényleges működés szakaszába érő európai uniós projekt. Célja, hogy elérhetővé tegye az európai nemzeti könyvtárak állományát és digitalizált dokumentumait. Jelenleg tizenöt, 2007 végéig pedig harminc nemzeti könyvtár teszi hozzáférhetővé gyűjteményét a projekt keretében. E gyűjtemények rendszerint olyan saját adatbázisokban voltak, amelyek adatai nem nyerhetők ki keresőmotorokkal, így egy közös portálra volt szükség, ahol a dokumentumok elérhetők és kereshetők.

A projektet indulásakor a *British Library* irányította, és az *Európai Unió* finanszírozta. A tényleges működés megkezdése óta a könyvtárak fedezik a költségeket, és teljes munkaidőre vetítve négy és fél munkatárssal működő iroda tartja kézben a projektet.

Az eredeti, uniós finanszírozású projektben nyolc nemzeti könyvtár vett részt, amelyek első lépésként a metaadat-nyilvántartást hozták létre: egy TEL alkalmazási profilt, amely egy kibővített Dublin Core, valamint egy próba „portál a böngészőben” felépítést.

Az Európai Könyvtár szolgáltatás

Működtetés, irányítás

A CENL (*Conference of European National Librarians* = Európai Nemzeti Könyvtárigazgatók Konferenciája) égisze alatt fut a szolgáltatás, így a CENL valamennyi tagja érdekelt benne. A TEL irányító tanácsa (*TEL Management Board*) egy kisebb végrehajtó csoportot (*TEL Executive Group*) jelöl ki, amely a nevében hoz döntéseket. Ezzel meggyorsítják a döntéshozatali mechanizmust. Minden teljes jogú tag rendelkezésre bocsátja gyakorlati és technikai tapasztalatát és állományát.

Ez a struktúra segíti a szolgáltatást, és lehetővé teszi, hogy csak nagyon kis létszámú központi személyzet működtesse az Európai Könyvtárat a nemzeti könyvtárak tudásának használatával. Az együttműködő hálózat munkacsoportokra támaszkodik, amelyek javaslatokat tesznek az irányító tanácsnak a problémák megoldására.

2005-ben teljes jogú tagok voltak: Ausztria, Dánia, az Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Hollandia, Horvátország, Lettország, Németország, Olaszország, Portugália,

Svájc, Szerbia és Szlovénia. 2006-ban Csehország, Litvánia, Lengyelország, Magyarország, Oroszország, Spanyolország nemzeti könyvtárainak állományát veszik fel. 2007 végéig a többi uniós tagállam könyvtárai is csatlakoznak. A 45 tagkönyvtárból 30-nak az állománya tehát elérhető lesz 2007 végére.

Üzleti modell

Az üzleti modell a teljes jogú tagok, és valamennyi CENL-tag befizetéseire épül. Az alapító könyvtárak (Finnország, Franciaország, Hollandia, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Portugália, Svájc és Szlovénia) az iroda háromévi működésére elegendő tekintélyes összeget fizettek be. Az új teljes jogú tagok befizetéseit az egyes könyvtárak költségvetésétől függően határozták meg, és sorolták be négy kategória valamelyikébe 1000 és 30 000 euró között. Minden résztvevőnek be kell fizetnie az 5000 eurós egységes csatlakozási díjat is.

Az Európai Könyvtár részt vesz a *Európai Digitális Könyvtár* létrehozására irányuló uniós projektekben; ilyen a *TEL-ME-MOR* projekt (www.telmemor.net). A cél az európai nemzeti könyvtárakban őrzött tudás, információ és kultúra univerzumának megnyitása. Ennek érdekében hoztak létre egy stabil portált, amely lehetővé teszi, hogy a használók a mély weben, az adatbázisok tartalmában keressenek.

Tartalom

2005 decemberében az Európai Könyvtár a teljes jogú intézmények gyűjteményéből 15 000 000 rekordhoz kínált hozzáférést. Ennek jelentős része aktuálisan digitalizált tétel, másik része dokumentumokra utaló katalógus- vagy gyűjteményi rekord. A részt vevő könyvtárak digitálisan elérhető tartalmának 85%-a érhető el. A sokrétű gyűjteményben hangsúlyosabban vannak jelen a bölcsészettudományok és a kulturális örökség olyan elemei, mint a térképek és atlaszok, kották, újságok, bibliák, történelmi fényképek és okmányok. Az Európai Könyvtárban valamennyi dokumentum térítés nélkül érhető el.

Technológiai háttér és a portál felépítése

Az Európai Könyvtár innovatív szerkezetet használó olcsó és elegáns megoldáson, valamint a „portál a böngészőben” koncepción alapul, a több gyűjte-

ményen keresztüli keresést SRU, Z39.50 és OAI szabványok használatával oldja meg. Technikai háttérét *Theo Van Veen* és *Bill Oldroyd* a *D-Lib Magazine* hasábjain ismertették 2004-ben (<http://www.dlib.org/dlib/february04/vanveen/02vanveen.html>). Azóta sok finomítás történt a rendszeren.

Az Európai Könyvtár Portál szabványos böngészőben fut JavaScript és XSLT használatával. Ideális esetben a használó előzetesen kiválaszthatja, hogy mely gyűjteményekben kíván keresni. A lekérdező nyelv a *CQL* (*Common Query Language = közös lekérdező nyelv*). A kérdést megadva a JavaScript funkció valamennyi kiválasztott gyűjteményben megkezdje a keresést. A találatok független SRU válaszként érkeznek XML-ben. A használó választhatja ki az XML-t átalakító stíluslapot. Ötféle hozzáférést kínálnak: a könyvtár saját SRU felülete, a British Library Z39.50-SRU kapuja, a könyvtár saját Z39.50-SRU felülete, nyílt URL vagy OAI. Kilenc hónapnyi működés alatt jelentkeztek az első problémák is, mint például a távoli könyvtárak szervei elérhetőségének folyamatos biztosítása, illetve az adatok minősége. Összességében a rendszer jól működik.

Külső megjelenés

Sok időt és energiát fordítottak arra, hogy javítsák az oldalon való navigálhatóságot. Az eredmény egy egyszerű oldal lett, amely a keresésfunkciót állítja előtérbe. Technikai értelemben az Európai Könyvtár kevés adatot hordozva források tömegéhez kínál hozzáférést. Az OAI PMH, az SRU és a Z39.50 protokollok segítségével a keresés a megadott metaadatokon keresztül valamennyi résztvevő könyvtár állományában elvégezhető.

Egyes könyvtárak – jöllehet ez a legnagyobb érték – az intézmény metaadat-állományának egy harmadik fél számára való kiadásával nehezen barátkoznak meg. Szintén gondot jelent az OPAC-okból, illetve a gyűjtemények saját rendszereiből kinyerni az adatokat. Ezért az Európai Könyvtár a gyűjtemények saját központi indexében, illetve az SRU-Z39.50 kapukon keresztül keres az egyes intézmények állományában. Ez a rugalmasság okozza a keresés problémáit is.

Keresés

A keresett adatbázisok számától függ a keresés gyorsasága. Minél több adatbázisban keresünk, annál lassabban kapjuk meg a találatokat. A kere-

sőmotorok előnye ezzel a megoldással szemben az, hogy csak előzetesen már indexelt forrásokban keresnek. Csak a belső indexeket kell végigkeresni, ami gyorsabban ad eredményt, előfeltétele viszont, hogy valamennyi szereplő átengedje adatait egy központi adatbázis számára.

Az egyszerű keresés csak a teljesen digitalizált állományokra és a nemzeti könyvtárak online katalógusaira vonatkozik. Egy felmérés szerint a használók háromnegyede nem volt ezzel tisztában. A használók olyan egyszerű keresőfelületet várnának el, mint amit a webes keresésben megszoktak. A felmérés rávilágított arra is, hogy míg a kutatók, egyetemi oktatók szeretnek mélyebbre ásni egy-egy oldalon, addig a diákok szokásai a felszínesebb webhasználókéhoz hasonlítanak, illetve arra, hogy általában komoly elvárásokat támasztanak az oldallal szemben. Azt gondolják, hogy az állományoknak sokkal nagyobb része van már meg digitális formában.

Eredmények

Az ún. „portálprobléma” a találatok megjelenítésében is jelentkezik. A portál a külön adatbázisokban elvégzett keresések után a találati halmazt is gyűjteményenként mutatja, így a használónak is egyenként kell a találati listákat megnyitni. Ez amellett, hogy megnöveli a keresés időtartamát, újabb problémát is felvet. Képtelenség a találatok rangsorolása egy újabb lépcső beiktatása nélkül, így azokat egy ideiglenes adatbázisba kell rendezni, hogy az algoritmus lefuttatható legyen.

Nincs eldöntve, hogy az algoritmus mi alapján rendezze a találatokat. A könyvtárak által prezentált adatok rendszerint nem metaadatok, így az előforduló szavak száma szerinti rangsorolás nem alkalmazható. Az időbeli szempont a bölcsészeti és társadalomtudományoknál kevésbé releváns, hiszen egy 16. századi dokumentum gyakran megelőzheti a legfrissebb szakirodalmat.

Nyelv

Az Európai Könyvtár a soknyelvűségre sem talált megnyugtató megoldást. Ez különösen a nem latin karakterkészletet használó nyelveknél jelent gondot. A nyelvek tekintetében komolyak a használói elvárások. A franciák, svájciak, németek és britek már tettek erőfeszítéseket a soknyelvű tárgyszavas keresés megoldására.

A TEL alkalmazási profil UTF-8 karakterkódolással küldi a kéréseket és a válaszokat, ami elfogadhatóan fordítja a nyelvvel kapcsolatos adatokat. A cirill betűs nyelvek, és az egyéb nem latin írásrendszerek (pl. arab, indokínai) kezelése további erőfeszítéseket igényel.

Tartalom

Az Európai Könyvtár tartalma a nemzeti könyvtárak gyűjteményét tükrözi. Főképp a művészetek és a bölcsészettudományok területén reprezentálja az európai kulturális örökséget, egyben ráirányítja a figyelmünket arra, hogy milyen sok anyag vár digitalizálásra. A tartalom nagy része csak utal a dokumentumra, amelyért még mindig személyesen kell ellátogatni a könyvtárba. Előnyei azonban tagadhatatlanok: először nyílik lehetőség egyidejű keresésre Európa könyvtáraiban egyetlen átfogó katalógussal. A könyvtár nélkülözhetetlen segítséget ad a digitalizálási munkákhoz. Szintén gazdag tartalom található az Európai Könyvtárba beolvasztott korábbi *Gabriel* oldalon, ahova 45 könyvtár töltötte fel kincseiről a képeket, és melléjük a magyarázatokat. Ez hamarosan kereshetővé is válik.

Összegzés

Kérdés a portál valódi használhatósága napjainkban, amikor a tartalmak azonnali hozzáférhetőségét várják el. Kevesen értik, hogy előre ki kell választani az adatbázisokat, amelyekben keresni szeretnénk. Az Európai Könyvtár az egyes intézményeknél használt OAI szabványokkal szeretné egyszerűsíteni a keresést, növelni a sebességet, és lehetővé tenni a találatok rangsorolását. A könyvtár olyan anyagokhoz nyújt hozzáférést, amelyek egyébként csak a könyvtárakban lennének elérhetők; ez fontos lépcsőfoka az Európai Digitális Könyvtár megvalósításának. Szükség van újabb tartalmakra, ami új teljes jogú tagok belépésével, illetve digitalizálással valósulhat meg. Fel kell gyorsítani a folyamatokat, hogy az európai kulturális örökség még nagyobb részét digitalizálják.

/COUSINS, Jill: *The European Library – pushing the boundaries of usability.* = *The Electronic Library*, 24. köt. 4. sz. 2006. p. 434–444./

(Tóth Máté)